

Кримінальне право та криминологія, кримінально-виконавче право

ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ «ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ОХОРОНИ ВОД (СТАТТЯ 242 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)»

Берднік І.В.,

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя Чернігівського національного технологічного університету

Загальновідомо, що встановлення обов'язкових елементів складу злочину має визначальне теоретичне, практичне і пізнавальне значення для оцінки суспільної та юридичної сутності злочину, тяжкості заподіяної злочином шкоди, кваліфікації діяння та вирішення багатьох інших практичних завдань. Питання визначення ознак складу злочину дозволяє з'ясувати правовий зміст вчиненого діяння, знайти межу дії відповідної кримінально-правової норми.

Однією з точок зору, яка домінує в кримінальному праві щодо об'єкта злочину, є така, згідно з якою об'єктом будь-якого злочину є соціальні цінності. Сьогодні чимало науковців обстоюють теорію об'єкта злочину як соціальних цінностей. Серед них такі відомі вчені, як П.П. Андрушко, П.С. Берзін, В.Т. Дзюба, П.С. Матишевський, Є.В. Фесенко, В.Б. Харченко, С.С. Яценко та інші. За основу цієї системи точок зору є розроблена ще в дореволюційний і революційний періоди „концепція блага як об'єкту злочину". Зокрема, Л.С. Білогриць-Котляревський відзначав, що злочин являє собою «порушення норми, тобто абстрактної заборони або веління закону, водночас необхідно руйнує ті реальні блага або інтереси, для яких ці блага існують" [1, 161]. У цьому контексті С.В. Познишев зазначав, що дану „матерію" треба розуміти не просто як будь-яке життєве благо, а благо, яке поставлено під захист кримінального закону, тобто правове благо [2, 57]. А.В.Наумов вважає, що можливим є повернення до теорії об'єкта як правового блага, створеної ще наприкінці минулого сторіччя в межах

класичної та соціологічної школи кримінального права [3, 147]. Звичайно, у філософському розумінні поняття „благо” вужче, ніж поняття „цінність”. Якщо цінність - це специфічні соціальні визначення об'єктів навколишнього світу, що виявляють їх позитивне чи негативне значення для людини і суспільства [4, 534], то благо - це загальне поняття для визначення лише позитивної цінності [4, 46]. Зрозумілим є те, що вчені-юристи мають на увазі саме позитивну цінність, тобто благо.

П.С. Матишевський та Є.В. Фесенко вважають, що концепція «об'єкт злочину – суспільні відносини» протягом останніх десятиріч переважала в теорії кримінального права України. На їх думку, ця концепція не цілком відповідає сучасним поглядам щодо оцінки соціальних цінностей. Об'єктом злочину, який найповніше, порівняно з іншими елементами складу злочину, відображає характер суспільної небезпечності вчиненого діяння, мають визнаватись не якісь абстрактні суспільні відносини, а конкретні людські, суспільні або державні цінності [5, 123-124].

Є.В. Фесенко пропонує визначати об'єкт злочину як цінності, що охороняються кримінальним законом, проти яких спрямоване злочинне діяння і яким воно може заподіяти або спричиняє шкоду, а під самими цінностями він розуміє різноманітні об'єкти матеріального світу, в тому числі і саму людину, які мають суттєве позитивне значення для окремих осіб, соціальних груп і суспільства в цілому. Структурними елементами цінностей Є.В. Фесенко виділяє п'ять класів компонентів: 1) потерпілих; 2) інтереси та права потерпілих; 3) соціальні зв'язки; 4) предмети (матеріалізовані блага); 5) нематеріалізовані блага, які належать потерпілим. Даючи оцінку концепції «об'єкт злочину — суспільні відносини», Є.В. Фесенко зазначає, що така концепція дещо заідеологізована, вона не відповідає сучасним поглядам щодо оцінки соціальних цінностей, які бере під захист кримінальний закон, а її основним недоліком є перебільшення значення категорії «публічного» стосовно до категорії «приватного» в сфері соціального життя. Слід погодитись з Є.В. Фесенком, що при вирішенні проблеми об'єкта злочину,

співвідношення понять «об'єкт злочину» і «об'єкт кримінально-правової охорони» доцільно використовувати категорію цінностей [6, 75]. Ще раніше, у тому числі спільно з П.С. Матишевським, Є.В. Фесенко структурними частинами цінностей, що охороняються кримінальним законом, виділяв лише три їх різновиди: 1) суб'єкти суспільних відносин, 2) блага, що належать цим суб'єктам, та 3) предмети, залучені в сферу цих відносин. Залежно від цільового призначення, зазначені різновиди цінностей виконують, на їх думку, такі функції: 1) інформація про суб'єктів суспільних відносин дає можливість визначити, проти кого було спрямоване злочинне діяння, 2) конкретний вид і зміст благ, що належать суб'єктам, дозволяє відповісти на питання про те, чому саме може бути заподіяна шкода; 3) вказівка щодо предметів злочину інформує про те, на які матеріальні об'єкти діє суб'єкт, посягаючи на блага окремої людини, суспільства або держави [7, 34-38].

Більшість науковців підтримують тезу про те, що основним безпосереднім об'єктом складу злочину "Порушення правил охорони вод" є водно-екологічний правопорядок і екологічна безпека населення України, а також відносини щодо забезпечення більш ефективного, раціонального, науково обґрунтованого використання вод і відтворення водних об'єктів та їх охорони від забруднення, засмічення та вичерпання [8, 506]. Вважаємо, що така думка, пов'язана з проголошенням усіх вод (водних об'єктів) на території України національним надбанням народу України, однією з природних основ його економічного розвитку і соціального добробуту, фактором забезпечення існування людей, тваринного і рослинного світу, обмеженості та уразливості природних об'єктів [9, 105].

На нашу думку, виходячи з концепції "об'єкт злочину - соціальні цінності", безпосереднім об'єктом злочину є встановлений порядок збереження, використання, відтворення та охорони водних ресурсів від забруднення, зміни їхніх природних властивостей та виснаження.

Водночас, цілком обґрунтованим є твердження про те, що для складу злочину, передбаченого ст. 242 Кримінального кодексу (далі – КК) України,

властивими також є додаткові безпосередні об'єкти, якими виступають життя та здоров'я людей, інші складові довкілля (землі, надра, атмосферне повітря, тваринний та рослинний світ), соціальні блага та цінності, власність, оскільки, у ч. 2 ст. 242 КК України перелічені альтернативні наслідки у вигляді загибелі людей, захворювання людей, масової загибелі об'єктів тваринного і рослинного світу або інших тяжких наслідків [10, 405].

Окрім об'єкта для визначеного злочину характерним також є предмет злочину. Предметом злочину є води – всі природні водні об'єкти на території України, що входять до складу природних ланок кругообігу води і невід'ємно пов'язані із довкіллям, крім морських (оскільки відповідальність за забруднення моря настає за ст. 243 КК). Так, відповідно до Водного кодексу України видами вод є: водні об'єкти – природні або створені штучно елементи довкілля, в яких зосереджуються води (в контексті ст. 242 – це річка, озеро, водосховище, ставок, канал, водоносний горизонт); води поверхневі – води різних водних об'єктів, що знаходяться на земній поверхні; підземні води та джерела – води, що знаходяться нижче рівня земної поверхні в товщах гірських порід верхньої частини земної кори в усіх фізичних станах; водоносний горизонт – однорідна пластова товща гірських порід, де постійно знаходяться води; води лікувальні – водні об'єкти, що мають природні лікувальні властивості, якщо їх включено до спеціального переліку. Технічні водні об'єкти, що не мають екологічного значення (ізольовані резервуари, колектори, градирні тощо), не є предметом даного злочину [11].

Таким чином, безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 242 КК України є встановлений порядок збереження, використання, відтворення та охорони водних ресурсів від забруднення, зміни їхніх природних властивостей та виснаження. Додатковим об'єктом можуть бути життя, здоров'я особи, власність, інші цінності.

Список літератури

1. Учебник русского уголовного права: Общая и особенная части / Белогриць-Котляревский Л.С. – Киев: Южно-рус. кн-во Ф.А. Иогансона, 1903. – 254 с.
2. Познишев С.В. Учебник уголовного права: очерк основных начал общей и особенной части науки уголов. Права : 1. Общая часть / Познишев С.В. – М.: Юридическое издательство Наркомюста РСФСР, 1923. – 321 с.
3. Наумов А.В. Российское уголовное право (Общая часть): Курс лекций / Наумов А.В. – М. : БЕК, 1996. – 549 с.
4. Философский словарь / [под ред. И.Т. Фролова]. – М. : Политиздат, 1987. – 978 с.
5. Кримінальне право України. Загальна частина : Підруч. для студ. юрид. вузів і фак. / [Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, В.В. Беньківський та ін.]. – К. : «Юрінком Інтер», 1997. – 512 с.
6. Фесенко Є. Цінності як об'єкт злочину / Є. Фесенко // Право України. — 1999. — № 6. — С.75-78.
7. Фесенко Є.В. Об'єкт злочину з погляду реалій // Юридичний вісник України. - 1997. — 14-20 серпня . — № 33. — С. 34-38.
8. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / за заг. ред В.В. Топчія; наук. ред. В.І. Антипова. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – 896 с.
9. Шульга А.М. Злочини проти довілля. Питання кваліфікації: науково-практичне видання / А.М. Шульга. – Х. : Ніка Нова, 2012. – 192 с.
10. Брич Л.П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія / Л.П. Брич. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – 712 с.
11. Водний кодекс України: Закон від 06.06.1995 № 213/95-ВР // Верховна Рада України / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр/paran23#n23>